

Izdaja
uprava „Slov. narod.
gledališča“.

Ureja
dr. Pavel Strmšek
v Mariboru.

ZRNJE

Štev. 3.

Mariborski kulturni vestnik.

27. X. 1920.

Franjo Roš:

Žena.

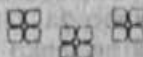
Dober dan, gospod!
Če ste dobri tako zelo,
glejte, meni je res hudo,
pisala bi, pa že več ne znam.

Možu bi pisala, v vojni je.
Še je bolje beguncem pri vas,
kakor sta tudi glad in mraz
delež naš. On pa je tam.

Kaj bi pisala? No, da je križ
in, če je, da je daleč Bog.
Gladnih pet, pa to dvoje rok...
Sama ne zmorem, a on je tam.

Še naslov? Da bi znala to,
sama grem, da ga najdem spet
in se vrne vsega otet
v najine trpke sreče hram.

Glejte, vse leto ni glasu,
zdaj pa pride prečudna vest.
Pravijo, da mi je dober in zvest
in mu je dobro. Če res, ne znam.

„Slov. narodno gledališče“ v Mariboru.

Zgrajeno je bilo l. 1852. Gledališče je zastarelo, skoro leseno, brez foyera, brez komforta in brez vseh udobnosti. Od vsega početka pa do julija meseca l. 1919. je bilo posvečeno izključno nemškim predstavam in prireditvam, posebno operetnim. Ko je lani prešlo v našo posest, je bilo skrajno zapuščeno. Garderobe, v katerih so se morali dotedaj igralci in igralkе oblačiti, so bile

skrajno zanemarjene. Potrebne so bile ogromne poprave in reforme. V prejšnje puste in zanemarjene sobane dale so se takoj zgraditi lične kabine kot garderobe za posamezne igralkе in igralce. Uvela se je povsod nanovo električna luč. — Oder, ki sicer po svoji velikosti in opremljenosti prekaša vse tri ljubljanske, je imel dotedaj ravno podnožno rampo v ospredju, treba je bilo napraviti novo, o v a l n o, ki se je dobro posrečila. Kar je bilo premagljivih nedostatkov, so bili takoj odstranjeni. Le razsvetljava je še danes stara in nerabna, toda upajmo, da dobimo z novim letom 1921 tudi novo luč — falsko.

Gledališče ima: 30 lož po 5 sedežev v loži, 116 parternih, 52 balkonskih in 66 galerijskih sedežev, 200 stojišč v parterju in 150 stojišč na galeriji. Skupno za 740 oseb prostora. Kljub vsem zastarelim nedostatkom pa se lahko trdi, da je gledališče dovolj simpatično in posebno za dramske uprizoritve primerčno. Resnica

pa je, da je vsled svoje strogo lesene konstrukcije v neprestani in večni nevarnosti pred ognjem. Misli ti bo treba pač resno na novo, modernejšo stavbo, ki naj bo dovolj obsežna in primerna duhu časa in bodočemu razvoju slov. gledališča.

Smrt majke Jugovića.

(K slavnostni predstavi Smrti majke Jugovića.)

Mili Bože, čuda velikoga!
Kad se sleže na Kosovo vojska,
U toj vojsci devet Jugovića
I deseti star Juže Bogdane;
Boga moli Jugovića majka,
Da joj Bog da oči sokolove
I bijela krila labudova,
Da odleti nad Kosovo ravno
I da vidi devet Jugovića
I desetog star-Juga Bogdana.
Što molila Boga, domolila:
Bog joj dao oči sokolove
I bijela krila labudova,
Ona leti nad Kosovo ravno,
Mrtvih nadje devet Jugovića
I desetog star-Juga Bogdana,
I više njih devet bojnih koplja,
Na kopljima devet sokolova,
Oko koplja devet dobrih konja,
A pored njih devet ljutih lava.
Tad zavrišta devet dobrih konja,
I zalaje devet ljutih lava,
A zaklikta devet sokolova;
I tu majka tvrda srca bila,
Da od srca suze ne pustila,
Već uzima devet dobrih konja,
I uzima devet ljutih lava,
I uzima devet sokolova,
Pak se vrati dvoru bijelome.
Daleko je snahe ugledale,
Malo bliže pred nju išetale;
Zakukalo devet udovica,
Zaplakalo devet sirotica,
Zavrištalo devet dobrih konja,
Zalajalo devet ljutih lava,
Zakliktao devet sokolova;
I tu majka tvrda srca bila,
Da od srca suze ne pustila.
Kad je bilo noći u ponoći,
Al zavrišta Damjanov zelenko;
Pita majka Damjanovu ljubu:
»Snahe moja, ljubo Damjanova!

Što nam vrišti Damjanov zelenko?
Al je gladan pšenice bjelice,
Ali žedan vode sa Zvečana?
Progovara ljuba Damjanova:
»Svekrvice, majko Damjanova!
Nit je gladan pšenice bjelice,
Niti žedan vode sa Zvečana,
Već je njega Damjan naučio
Do ponoći sitnu zob zobati,
Od ponoći na drum putovati;
Pak on žali svoga gospodara,
Što ga nije na sebi donio.
I tu majka tvrda srca bila,
Da od srca suze ne pustila.
Kad ujutru danak osvanuo,
Ali lete dva vrana gavrana,
Krvava im krila do ramena,
Na kljunove b'jela pjena trgla;
Oni nose ruku od junaka,
I na ruci burma pozlaćena,
Bacaju je u kriocce majci;
Uze ruku Jugovića majka,
Okretala, prevrtala s njome,
Pa dozivlje ljubu Damjanovu:
»Snahe moja, ljubo Damjanova!
Bi l' poznala, čija j' ovo ruka?
Progovara ljuba Damjanova:
»Svekrvice, majko Damjanova!
Ovo j' ruka našega Damjana,
Jera burmu ja poznajem, majko,
Burma sa mnomo na vjenčanju bila.
Uze majka ruku Damjanovu,
Okretala, prevrtala s njome,
Pak je ruci tiho besjedila:
»Moja ruko, zelena jabuko!
Gdje si rasla, gdje l' si ustrgnuta!
A rasla si na krioccu mome,
Ustrgnuta na Kosovu ravnom!
Koliko se razžalila majka,
Od tuge joj živo srce puće
Za svojijeh devet Jugovića
I desetim star-Jugom Bogdanom.

Kosovka djevojka.

Uranila Kosovka djevojka,
Uranila rano u nedelju,
U nedelju prije jarka sunca,
Zasukala bijele rukave,
Zasukala do belih lakata,
Na plećima nosi hleba bela,
U rukama dva kondira zlatna,
U jednome hladjane vodice,
U drugome rumenoga vina;
Ona ide na Kosovo ravno
Pa se šeće po razboju mlada,
Po razboju čestitoga kneza,
Te prevrće po krvi junake;
Kog junaka u životu nadje,
Umiva ga hladjanom vodicom,
Pričešćuje vinom crvenijem
I zalaže hlebom bijelijem.
Namera je namerila bila
Na junaka Orlovića Pavla,
Na kneževa mlada barjaktara,
I njega je našla u životu,
Desna mu je ruka osečena
I lijeva noga do kolena,
Vita su mu rebra izlomljena,
Vide mu se džigerice bele;
Izmiče ga iz te mnoge krvce,
Umiva ga hladjanom vodicom,
Pričešćuje vinom crvenijem
I zalaže hlebom bijelijem;
Kad junaku srce zaigralo,
Progovara Orloviću Pavle:
»Sestro draga, Kosovko djevojko!
Koja ti je golema nevolja,
Te prevrćeš po krvi junake?
Koga tražiš po razboju mlada?
Ili brata ili bratučeda?
Al po grehu stara roditelja?»
Progovara Kosovka djevojka:
»Dragi brato, delijo neznana!
Ja od roda nikoga ne tražim:
Niti brata, niti bratučeda,
Ni po grehu stara roditelja;
Mož li znati, delijo neznana,
Kad knez Laza pričešćiva vojsku
Kod prekrasne Samodreže crkve
Tri nedelje tridest kaludjera?
Sva se srpska pričestila vojska,

Naposlije tri vojvode bojne:
Jedno jeste Milošu vojvoda,
A drugo je Kosančić Ivane,
A treće je Toplica Milane;
Ja se onde desih na vratima,
Kad se šeta vojvoda Milošu,
Krasan junak na ovome svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje,
Na junaku kolasta azdija,
Oko vrata svilena marama;
Obazre se i pogleda na me,
S' sebe skide kolastu azdiju,
S' sebe skide pa je meni dade:
Na, djevojko, kolastu azdiju,
Po čemu ćeš mene spomenuti,
Po azdiji po imenu mome:
Evo t' idem poginuti, dušo,
U taboru čestitoga kneza;
Moli Boga, draga dušo moja,
Da ti s' zdravo iz tabora vratim,
A i tebe dobra sreća nadje,
Uzet ću te za Milana moga,
Za Milana Bogom pobratima,
Koj' je mene Bogom pobratio,
Višnjim Bogom i svetim Jovanom;
Ja ću tebi kum venčani biti,
Za njim ide Kosančić Ivane,
Krasan junak na ovome svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje,
Na junaku kolasta azdija,
Oko vrata svilena marama,
Na ruci mu burma pozlaćena;
Obazre se i pogleda na me,
S ruke skide burmu pozlaćenu,
S ruke skide pa je meni dade:
Na, djevojko, burmu pozlaćenu,
Po čemu ćeš mene spomenuti,
A po burmi po imenu mome:
Evo t' idem poginuti dušo,
U taboru čestitoga kneza;
Moli Boga, moja dušo draga,
Da ti s' zdravo iz tabora vratim,
A i tebe dobra sreća nadje,
Uzet ću te za Milana moga,
Za Milana Bogom pobratima,

Koj' je mene Bogom pobratilo,
Višnjim Bogom i svetim Jovanom;
Ja ću tebi ručni dever biti.
Za njim ide Toplica Milane,
Krasan junak na ovome svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje,
Na junaku kolasta azdija,
Okolo vrata svilena marama,
Na ruci mu koprena od zlata;
Obazre se i pogleda na me,
S ruke skide koprenu od zlata,
S ruke skide pa je meni dade:
Na, devojko, koprenu od zlata,
Po čemu ćeš mene spomenuti,
Po kopreni po imenu mome:
Evo t' idem poginuti, dušo,
U taboru čestitoga kneza;
Moli Boga, moja dušo draga,
Da ti s' zdravo iz tabora vratim,
Tebe, dušo, dobra sreća nadje,

Uzet ću te za vernu ljubovcu.
I odoše tri vojvode bojne.
Njih ja danas po razboju tražim.
Al besedi Orloviću Pavle:
»Sestro draga, Kosovko devojko!
Vidiš, dušo, ona koplja bojna
Ponajviša a i ponajgušća,
Onde j' pala krvca od junaka
Ta dobrome konju do stremena,
Do stremena i do uzendijje,
A junaku do svilena pasa,
Onde su ti sva tri poginula.
Već ti idi dvoru bijelome,
Ne krvavi skuta i rukava.
Kad devojka saslušala reči,
Proli suze niz bijelo lice,
Ona ode svom bijelu dvoru
Kukajući iz bijela grla:
»Jao jadna! hude ti sam sreće!
Da se, jadna, za zelen bor хватim,
I on bi se zelen osušio.«

(Srbski nar. pesmi.)

Polenčan:

Razdobja jugoslovenske književnosti.

Če je že vsa e ropska književnost med seboj v tesni zvezi, saj so skoro vedno in povsod prevladovala ista kulturna stremljenja, je jugoslovenska književnost gotovo enota s tremi oddelki; vidimo namreč, da si niso slovenska, hrvatska in srbska književnost samo sorodne, temveč da so se podpirale in med-sebojno oplojale celo v onih časih, ko še na enotno jugoslovensko kulturno, kaj šele politično skupnost nihče ni mislil, gotovo pa ji še ni nihče namenoma pripravljaj poti. Vsa ona velika kulturna stremljenja pa, ki so pretresala vso Evropo, povzročila so med Jugosloveni v vseh treh delih naroda enak odziv, tako da se moramo v vsakem posameznem razdobju ozirati na vse tri dele hkratu. Prve znake jugoslovenske književnosti nahajamo tamkaj v X. stoletju. Vsled mogočnega vpliva, ki ga je imela cerkev proti koncu srednjega veka v vsej Evropi, imamo v prvih rokopisih po večini le nabožno vsebino.

Kulturni pojavi, kakor humanizem z reformacijo, zlasti pa racionizem, so odvzeli cerkvi samooblast nad literaturo. Mnogi so se začeli spisi posvetne vsebine. Ker pa so posamezni pisatelji stremili za različnimi kulturnimi cilji in stali pod različnimi vplivi, ne da bi pri tem dovolj poznali narodovo govornico ali se vsaj zadostno ozirali nanjo, njihovo delo ni moglo najti pravega odziva v ljudstvu.

Šele začetkom XIX. stoletja se je približal književni jezik narodni govorniki po zaslugah raznih reformatorjev. Iz več provincijalnih književnosti so nastale in se ohranile do danes tri književnosti. Knjige so začeli pisati ljudje, ki so imeli dovolj stika z narodom, da so poznali njegove potrebe in njegovo mišljenje, poznali pa tudi dovolj globoko jezik in njegova pravila. Šele sedaj, ko je prešla literatura v roke naroda, ko je nastala narodna književnost, šele sedaj ji je bila odprta pot v narod in s tem zagotovljen oni razmah, ki ga je napravila tekom XIX. stoletja.

Alfred baron Berger: — M. Skrbinšek:

Povest o malem Janezu in njegovem velikem življenjskem načrtu.

(Avtoriziran prevod iz knjige „Meine Hamburgische Dramaturgie“.)

Živel je nekoč deček, ki je bil vzlic temu, da mu je bilo ime Janez, jako razvitega in bistrega duha. Imel je očeta, ki je bil učenik in oče njegovega očeta je bil tudi učenik in očetovega očeta oče tudi. Kakor daleč nazaj je segala vrsta njegovih pradedov, so bili vsi učeniki. Njegovega zaroda naravni zakon, ki se je kazal v očetovi volji, je določil tudi malega Janeza za učenikstvo, kakor hitro bo zadostno velik in prebrisan; in če je tako premišljal sam pri sebi, da bi imel na ta način postati najbrže nekoč njegov sin tudi učenik, in ravno tako sinov sin in sinovega sina sin tudi, potem se je polastila malega Janeza ona morski boleznj podobna omotica, ki objame človeka, če stoji med dvema ogledaloma in vidi v vsakem ogledalu kakor večnost dolgo vrsto podob samega sebe, zrcalo za njim je preteklost, zrcalo pred njim prihodnost. Če si je Janez vse to predstavljal, mu je bilo, kakor da se ne razločuje skoraj nič od svojih prednikov in od svojih potomcev, in življenje se mu je zazdelo tako neznansko dolgočasno, da bi bil najrajši takoj umrl.

Posebno silno se je polastilo Janeza to čuvstvo, kadar je stal v starodavni izbi očetovske hiše. Ta izba je bila natančno kvadratna, in ob dveh stenah so visele po vrsti slike njegovih učeniških pradedov; zadnja slika je bila očetova. Če je tako ogledaval obe prazni steni te starodavne izbe in pomislil, da bodo visele sčasoma na teh slikah njegovih otrok in da tudi obrazi vseh teh ne bodo govorili nič drugega ko „ABC in enkratena“, potem je spreletala Janeza neka pošastna groza. Ubežal je temu strasnemu čuvstvu in hitel tja ven na cvetoče travnike in zelene livade zunaj mesta, kjer so se zibali škrjančki v sinji višavi kakor žvrgoleče pičice, kjer so krilili od cvetke do cvetke pestrobarvni metuljčki, in tja v tihi zeleni gozd je hitel, kjer je prepeval kos in je kukala kukavica, in tu, sredi dihajoče narave, se je njegova duša zopet nekoliko pomirila. In ko je tako plezal med šumečim

* Ravnatelj dunaj. dvornega gledališča.

gozdnim drevjem čez mahovite skale, si je tu in tam odpočil in pričel premišljevat i o sebi, o svoji usodi in o svoji prihodnosti. Učenik ne bo nikoli, na noben način ne, to je bilo zanj kakor pribito. Ali kaj naj postane, če ne učenik, kakor so bili vsi njegovi očetje? Odgovor ni bil lahek. Ko se je otresel misli na učeništvo, se ga je polotilo neomejeno poželenje in najrajši bi bil postal vse, kar je na tem svetu sploh mogoče biti. O nobenem poklicu, nobenem rokodelstvu in o nobenem dogodljaju ni smel ničesar slišati in vedeti, ne da bi ga prešinila hrepeneča misel: to bi hotel biti, to bi hotel doživeti. Če je videl kovača, kako je pred svojim iskrečim se ognjiščem obdelaval z bobnečimi udarci žareče, razbeljeno železo, potem se mu ni zdelo nič lepšega ko biti kovač; če je krasnega mavevega jutra zrl za poštnim vozom, ki je hitel z mogočnimi zvoki poštnega roga tja v sinjo daljavo, bi bil hotel postati pri tej priči postiljon; če je videl pobožnega starega duhovnega gospoda darovati sveto mašo in blagoslavljati pobožne kristjane, duhovnik; nekoč se mu je ob limovem in lesnem vzduhu zahotelo z nepremagljivo silo po poklicu mizarja, da bi mogel tako vse življenje strugati vonjavo smrekovino; potem je hotel biti zopet vojak, ali mornar, ali roparski glavar, ali slikar, ali mučenik za veliko stvar, ali lovec, ali kar si že bodi. Nekoč je videl deželnega vladarja, kako je jahal v krasnem spremstvu velikašev na iskrem konju skozi mesto, in takrat je mislil, da je končno vendarle našel, kar mu je delalo dosihdob toliko preglavice: kralj mora postati, to je zanj.

Ker ga je vse to mikalo, a se z ničemer ni zadovoljil docela, se je vzrodila v naivni Janezovi glavi končno nenavadno čudna misel: sklenil je, da noče postati samo to ali ono, temveč lepo po vrsti vse, kar je sploh na svetu biti mogoče.

Ko je bil Janez tako sam pri sebi na čistem, je nekoč skrivaj pobral šila in kópita in hitel tja ven, v mesečino, v daljni svet.

Zavzel se je za svoj načrt ter je preživel res daljšo vrsto različnih služb in poklicov. Bil je nekaj časa gosar v nekem selu, potem psičar pri nekem imenitnem grajščaku, nato grobar, medvedar, paznik v norišnici, potujoč učence, samostanski novinec in še marsikaj drugega. A kako se je pravzaprav obnesel poizkus modrega Janeza, postati vse, kar je na svetu sploh mogoče?

Kakor se je končati moral. Janez je kmalu izprevidel, da bi moral doseči Ahasverjevo starost, če bi hotel svojemu velikemu živlenskemu načrtu zadostiti vsaj kolikortoliko. Tu mu je ginil pogum in objela ga je utrujenost. In vprašal se je, če bi ne bilo najbolje, da se vrne skesan domov, da postane učenik in da izpolni prazni prostor galerije pradedov starodavne izbe s svojo sliko. Četudi je hrepenenje po velikem in bogatem toku življenja ječalo v njegovih prsih, so ga nesle noge vendar proti domoviini. Žalostno je blodil skozi gozd. Tu je naletel sredi gozda na gručo ljudij, ki so tu počivali in si pripravljali obed. Janez je sedel k njim. Njih vodja, črnolas mož, bistrih, veselih in hudomušnih oči, je vprašal Janeza, zakaj je tako žalosten. Nato mu je Janez pri-

povedoval o žalostni usodi svojega velikega življenskega načrta. Kakor so se mu ti ljudje tudi smejali, je Janez vendar opazil, da so razumeli njegovo bol in njegovo hrepenenje bolje, kakor do sedaj vsi drugi. Vodja se je namuznil in ga vprašal, če ne bi hotel poizkusiti še z njim in njegovimi ljudmi in se jim pridružiti, predno se odloči postati učenik. Tu se je Janez žnjimi pobotal in postal je potujoči komedijant; ne, ker si je od tega kaj posebnega obetal, temveč samo, da se še za nekoliko časa ubrani učeništva.

Toda tu je doživel Janez nekaj čudovitega. Ostal je pri gledališču; tudi ko se je ločil od potujoče družbe in vstopil v veliko gledališče. Janez je ostal zato, ker se mu je zdelo, da je gledališče četudi malo drugače, kakor si je nekoč to predstavljal, neke vrste izpolnitev njegovih deških želja, postati vse, kar je na svetu mogoče biti. Ali ni bil sedaj vse mogoče, kakor sta to dan in čas ravno zahtevala? Danes malo duhovnik, jutri malo potujoči poet ali slikar, včasih tudi zdravnik za blazne in malo kralj povrhu? Ni li preživel, večer za večerom, drugega sveta, drugega življenja in nove človečnosti? Seveda ne tako docela in ne čisto tako resnično, kakor si je to v domišljiji slikal kot deček, ali rešen je bil monotonije, one starodavne izbe z učeniškimi slikami njegovih pradedov, z njihovim „ABC in enkratena“, živel je četudi samo v domišljiji, v bogatem, vseobsežnem toku življenja. In obdaroval je s sličnim blagoslovom tudi vse one, ki prihajajo v gledališče, reševal jih je za nekaj ur monotonije njihove osamele bitnosti in jim dajal priliko, da so uživali žnjim vred to raznovrstno jedro velikega, bogatega življenja. In zato je bil Janez v splošnem vendarle zadovoljen, vzlic tenu, da ga je včasih spreletavalo neko bolešno čuvstvo in da si je bil vedno v svesti, da je njegovo deško hrepenenje bolj utešeno, ko izpolnjeno.

Repertoire bodočega tedna:

- V sredo, 27. oktobra: „Marija Magdalena“. C-4.
V četrtek, 28. „Smrt majke Jugovića“. Izven abon.
(Slavnostna predstava v proslavo dneva svobode.)
V soboto, 30. oktobra: „Ples v operi“. Izven abon.
(Prva operetna premiera v sezoni.)
V nedeljo, 31. oktobra; Popoldne: „Španska muha“. Izv. ab.
Zvečer: „Brat Martin“. Izv. abon.
-

Novi kapelnik slov. nar. gledališča: Uprava gledališča je angaževala g. Ferda Herzoga, voj. kapelnika, kot gledališkega dirigenta, ki je že začel s svojim delovanjem. Doslej je dirigiral „Sen kresne noči“.

Vabilo na naročbo: Vabimo vse prijatelje kulturnega napredka, da postanejo naročniki „Zrnja“. Naroča se pri upravi, kjer je dobiti še obe dosedanji številki.

Vest upravnitstva: Cena posamezni številki „Zrnja“ 3 krone. Naroča se pri upravi gledališča v Mariboru.